فصلنامه علمي اقتصاد و بانکداري اسلامي، شماره پنجاه و هفتم، زمستان ۱۴۰۵- صفحات ۴۴۰-۴۲۱

تأثیر سوگیری هاله‌ای و مشابهت بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس با بررسی نقش تعدیل کنندگی هوش اجتماعی

نوع مقاله: پژوهشی

ابراهیم عنایت‌پور شیاده[۱]
علی‌اکبر رمضانی[۲]
سعیداحمد خسروی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۲/۱۰

چکیده

قضاوت حرفه‌ای حسابرس به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های بنیادین کیفیت حسابرسی، نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی دارد. با این حال، این قضاوت در معرض تأثیر سوگیری‌های شناختی قرار داشته و ممکن است از معیارهای عینی فاصله گیرد. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سوگیری هاله‌ای و سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس و نیز تبیین نقش تعدیل‌کنندگی هوش اجتماعی طراحی و اجرا شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از حیث روش، توصیفی-پیمایشی بوده و داده‌ها از طریق ابزار پرسشنامه از جامعه حسابرسان گردآوری و با بهره‌گیری از روش‌های آماری استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد سوگیری هاله‌ای و سوگیری مشابهت دارای تأثیر منفی و معنادار بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس هستند. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که هوش اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس دارد. با این وجود، نتایج مربوط به اثرات تعاملی نشان داد هوش اجتماعی نقش تعدیل‌کنندگی معناداری در تاثیر سوگیری‌های هاله‌ای و مشابهت بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس ایفا نمی‌کند.

واژه‌های کلیدي: سوگیری هاله‌ای، سوگیری مشابهت، هوش اجتماعی، قضاوت حرفه‌ای حسابرس
طبقه‌بندی JEL: B22, C82, F45

۱ گروه حسابداری، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران
E.enayatpourshiadeh@iau.ac.ir
۲ گروه حسابداری، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران (نویسنده مسئول)
aa.ramezani@iau.ac.ir
۳ گروه روانشناسی تربیتی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران
s.khosravi@qaemiau.ac.ir

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

مقدمه

قضاوت حرفه‌ای حسابرس نقش محوری در تضمین کیفیت حسابرسی و قابلیت اتکای گزارشگری مالی ایفا می‌کند. با وجود توسعه استانداردهای حسابرسی و چارچوب‌های تصمیم‌گیری حرفه‌ای، فرآیند قضاوت حسابرسان همچنان متأثر از محدودیت‌های شناختی و ادراکی انسان است. پژوهش‌های حوزه حسابرسی رفتاری نشان می‌دهند که حسابرسان، همانند سایر تصمیم‌گیرندگان، در معرض سوگیری‌های شناختی قرار دارند که می‌تواند بر ارزیابی شواهد، برآورد ریسک و در نهایت کیفیت قضاوت حرفه‌ای آنان اثر بگذارد. از این رو، شناخت عوامل روان‌شناختی مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای به یکی از موضوعات مهم در ادبیات معاصر حسابرسی تبدیل شده است. در میان سوگیری‌های شناختی، سوگیری هاله‌ای و سوگیری مشابهت از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، زیرا هر دو در مراحل اولیه ادراک و شکل‌گیری برداشت از افراد یا سازمان‌ها ایجاد می‌شوند. سوگیری هاله‌ای زمانی رخ می‌دهد که ارزیابی کلی مثبت یا منفی از یک ویژگی، بر قضاوت درباره سایر ویژگی‌های نامرتبط اثر بگذارد. در محیط حسابرسی، برداشت اولیه از مدیریت یا عملکرد گذشته واحد مورد رسیدگی می‌تواند نحوه تفسیر شواهد حسابرسی را تحت تأثیر قرار دهد. به طور مشابه، سوگیری مشابهت بیانگر تمایل افراد به ارزیابی مثبت‌تر اشخاصی است که از نظر ویژگی‌های فردی یا نگرشی با آنان مشابهت دارند؛ امری که می‌تواند استقلال ذهنی حسابرس را تضعیف کرده و سطح تردید حرفه‌ای را کاهش دهد. با وجود شواهد فزاینده درباره تأثیر سوگیری‌های شناختی بر تصمیم‌گیری حرفه‌ای، پرسش اساسی این است که چه عواملی می‌توانند اثر این سوگیری‌ها را محدود یا تعدیل کنند. مطالعات پیشین عمدتاً بر متغیرهایی نظیر تجربه حرفه‌ای، فشار زمانی یا تردید حرفه‌ای تمرکز داشته‌اند، در حالی که نقش توانایی‌های اجتماعی حسابرسان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که حسابرسی فرآیندی صرفاً فنی نیست، بلکه در بستر تعاملات انسانی میان حسابرس و مدیریت شکل می‌گیرد. در این چارچوب، هوش اجتماعی به‌عنوان توانایی درک نشانه‌های اجتماعی، تفسیر رفتار دیگران و تنظیم مناسب رفتار در موقعیت‌های اجتماعی ـ می‌تواند بر نحوه پردازش اطلاعات و ارزیابی شواهد اثرگذار باشد. با این حال، از منظر نظری مشخص نیست که آیا هوش اجتماعی می‌تواند اثر سوگیری‌های ادراکی را کاهش دهد یا خیر. از یک سو، انتظار می‌رود درک بهتر انگیزه‌ها و رفتارهای اجتماعی، حسابرسان را نسبت به قضاوت‌های سطحی مقاوم‌تر سازد؛ از سوی دیگر، برخی نظریه‌های شناختی بیان می‌کنند که سوگیری‌هایی مانند اثر هاله‌ای و مشابهت در سطح پردازش‌های خودکار شکل می‌گیرند و ممکن است مستقل از توانایی‌های اجتماعی عمل کنند. این ابهام نظری نشان‌دهنده وجود شکاف پژوهشی در ادبیات حسابرسی رفتاری است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سوگیری هاله‌ای و سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس و آزمون نقش تعدیل‌کنندگی هوش اجتماعی طراحی شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

مبانی نظری

سوگیری هاله ای[1] و قضاوت حرفه ای حسابرس[2]

سوگیری هاله‌ای در حسابرسی به‌عنوان یکی از سوگیری‌های شناختی مهم، بیانگر وضعیتی است که در آن حسابرس، ارزیابی خود از یک ویژگی یا بُعد خاص از واحد مورد رسیدگی را به‌طور نابه‌جا به سایر ابعاد و ویژگی‌های آن تعمیم می‌دهد و بدین‌ترتیب، قضاوت حرفه‌ای وی در خصوص سایر جنبه‌ها تحت تأثیر این برداشت کلی قرار می‌گیرد (آدچاندرا و همکاران، ۲۰۱۸)[3]. این نوع سوگیری موجب می‌شود فرایند ارزیابی حسابرس از حالت تحلیلی و مبتنی بر شواهد مستقل خارج شده و به قضاوتی کلی و جانبدارانه تبدیل شود. از منظر تاریخی، سوگیری هاله‌ای ریشه در مطالعات اولیه روان‌شناسی قضاوت دارد و نخستین بار به‌عنوان نوعی «خطای قضاوت» در آثار ولز (۱۹۰۷) و وب (۱۹۱۵) مطرح شد. این مفهوم در ادامه توسط ثرندایک (۱۹۲۰) به‌طور نظام‌مند تبیین شد؛ به‌گونه‌ای که وی اثر هاله‌ای را «گرایش قوی افراد به ارائه ارزیابی کلی مثبت یا منفی بر مبنای یک برداشت عمومی اولیه» تعریف نمود. در حرفه حسابرسی، سوگیری هاله‌ای به ناتوانی حسابرس در تمایزگذاری میان ویژگی‌ها، شواهد و ابعاد مختلف واحد مورد رسیدگی اشاره دارد. این سوگیری معمولاً زمانی بروز می‌یابد که حسابرس پیش از انجام بررسی‌های دقیق و مبتنی بر شواهد کافی، به اطلاعات کلی یا برداشت‌های اولیه‌ای درباره مدیریت، شهرت شرکت یا عملکرد کلی آن دسترسی پیدا کند و همان برداشت اولیه را به‌عنوان مبنای قضاوت برای ارزیابی‌های بعدی خود قرار دهد. در چنین شرایطی، اطلاعات اولیه نقش «لنگر شناختی» را ایفا کرده و جهت‌گیری قضاوت‌های بعدی حسابرس را تعیین می‌کند. اهمیت این سوگیری زمانی بیشتر نمایان می‌شود که حسابرسان با محدودیت اطلاعات، فشار زمانی یا پیچیدگی بالای موضوعات حسابرسی مواجه باشند. در این شرایط، حسابرسان ممکن است به‌جای تحلیل دقیق و مستقل هر یک از شواهد، بر حداقل اطلاعات در دسترس اتکا کرده و از برداشت‌های کلی برای ارائه ارزیابی‌های جامع استفاده کنند (یاستینا و همکاران، ۲۰۱۷)[4]. در نتیجه، برداشت اولیه شکل‌گرفته تأثیری پایدار و فراگیر بر کل فرایند قضاوت حرفه‌ای حسابرس می‌گذارد و منجر به ایجاد نوعی سوگیری نظام‌مند در تصمیم‌گیری‌های حسابرسی می‌شود که می‌تواند کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابرس را به‌طور جدی تضعیف کند. هنگامی که حسابرسان برداشت‌های اولیه قوی و مثبتی نسبت به صاحبکار شکل می‌دهند، این برداشت‌ها به‌طور نظام‌مند قضاوت‌های بعدی آنان را متأثر می‌سازد؛ به‌گونه‌ای که شدت سوگیری هاله‌ای در مواجهه با صاحبکاران متقاعدکننده به‌مراتب بیش از صاحبکاران غیرمتقاعدکننده است(یوتامی، ۲۰۱٤)[5]. این سوگیری از طرق مختلفی بروز می‌یابد که همگی می‌توانند کیفیت حسابرسی را تضعیف کنند. برای مثال، ظاهر حرفه‌ای و متقاعدکننده صاحبکار ممکن است موجب تصمیم‌گیری نادرست حسابرس در خصوص سطح ریسک تحریف بااهمیت شود. مبانی نظری تبیین سوگیری هاله‌ای در حسابرسی، عمدتاً بر چارچوب‌های روان‌شناسی شناختی استوار است که نحوه پردازش اطلاعات و تصمیم‌گیری افراد

1 Halo Bias
2 Auditor Professional Judgement
3 Adechaandra et al.
4 Yustina et al
5 Utami et al.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

را در شرایط عدم‌اطمینان توضیح می‌دهند. یکی از مهم‌ترین این چارچوب‌ها، رویکرد میانبرذهنی نمایندگی[1] است که توضیح می‌دهد افراد به دلیل محدودیت‌های شناختی در پردازش اطلاعات، تمایل دارند بیش از حد به مجموعه‌هایی از اطلاعات اتکا کنند که شباهت بالایی با سایر مجموعه‌های اطلاعاتی دارند. این ابتکار عمل شناختی تبیین می‌کند که چرا حسابرسان ممکن است بر اساس اطلاعات محدود، قضاوت‌های کلی و تعمیم‌یافته‌ای درباره ویژگی‌های صاحبکار شکل دهند.

سوگیری مشابهت و قضاوت حرفه ای حسابرس

سوگیری مشابهت ناشی از ادراک شباهت‌های فردی، اجتماعی یا حرفه‌ای میان حسابرس و صاحبکار است. این نوع سوگیری زمانی شکل می‌گیرد که حسابرسان به‌طور ناخودآگاه نسبت به اشخاصی که دارای ویژگی‌های مشابه با خود هستند مانند تحصیلات، پیشینه شغلی، ارزش‌ها، نگرش‌ها یا ویژگی‌های فرهنگی احساس نزدیکی و اعتماد بیشتری پیدا می‌کنند، امری که می‌تواند قضاوت حرفه‌ای آنان را تحت تأثیر قرار دهد (کمال، ۲۰۲۳)[2]. سوگیری مشابهت به اشکال مختلفی در فرایند حسابرسی بروز می‌یابد. در برخی موارد، حسابرس ممکن است نسبت به مدیران یا کارکنان واحد مورد رسیدگی که از نظر فکری، رفتاری یا اجتماعی با وی شباهت دارند، رویکردی همدلانه‌تر اتخاذ کند و در نتیجه، ارزیابی‌های خود را با اغماض بیشتری انجام دهد. در موارد دیگر، این شباهت‌ها می‌تواند موجب شکل‌گیری اعتماد ضمنی و نابه‌جا شود؛ به‌گونه‌ای که حسابرس بدون اتکای کافی به شواهد عینی، اظهارات مدیریت را معتبر تلقی کند(رزالی، ۲۰۲۰)[3]. حسابرسانی که تحت تأثیر این سوگیری قرار می‌گیرند، ممکن است ریسک‌های حسابرسی را کمتر از سطح واقعی برآورد کنند، در اجرای آزمون‌های حسابرسی دقت کافی به خرج ندهند، یا توضیحات مدیریت را بدون کسب شواهد تأییدی کافی بپذیرند. در نهایت، این وضعیت می‌تواند توانایی حسابرس را در شناسایی تحریف‌های بااهمیت، تقلب کاهش داده و منجر به کاهش کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابرس شود(کمال، ۲۰۲۳). سوگیری مشابهت آثار منفی متعددی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس برجای می‌گذارد که یکی از مهم‌ترین سازوکارهای بروز آن، سوگیری تأییدی است. زمانی که حسابرسان با صاحبکارانی مواجه می‌شوند که از نظر ویژگی‌های فردی، تحصیلی، حرفه‌ای یا ارزشی با آنان شباهت دارند، احتمال آن افزایش می‌یابد که حسابرس به‌طور ناخودآگاه در پی اطلاعاتی باشد که قضاوت‌های اولیه وی را تأیید می‌کند و شواهد متناقض را نادیده بگیرد. این مسئله از آن جهت حائز اهمیت است که قضاوت‌های اولیه حسابرس که در اثر احساس شباهت و همسانی با صاحبکار شکل می‌گیرند می‌توانند به باورهای تثبیت‌شده‌ای تبدیل شوند که حتی در صورت تغییر شرایط حسابرسی، به‌سختی مورد بازنگری قرار می‌گیرند (دونگ و همکاران، ۲۰۱۹)[4]. یکی از پیامدهای اساسی سوگیری مشابهت، تضعیف تردید حرفه‌ای حسابرس است(جوالا و همکاران، ۲۰۲۳)[5]. در چنین شرایطی، حسابرسان ممکن است در انجام وظایف کلیدی حسابرسی، از

1 Representativeness Heuristic
2 Kamal
3 Razali
4 Dong et al.
5Gwala et al.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

جمله ارزیابی برآوردهای حسابداری، با احتیاط کمتری عمل کنند و حساسیت لازم نسبت به ریسک‌های بالقوه را از دست بدهند (مارادونا، ۲۰۲۰). این کاهش احتیاط بیانگر آن است که ادراک شباهت می‌تواند تمایل حسابرس به ارزیابی انتقادی شواهد حسابرسی را تضعیف کند. مبانی نظری سوگیری مشابهت در حسابرسی ریشه در نظریه‌های شناخته‌شده روان‌شناسی دارد که تبیین می‌کنند چگونه میان‌بُرهای شناختی و فرایندهای حافظه بر قضاوت انسانی اثر می‌گذارند. یکی از مهم‌ترین سازوکارهای نظری زیربنای سوگیری مشابهت، سوگیری تأییدی است. پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی نشان می‌دهند افراد تمایل دارند شواهدی را انتخاب و برجسته کنند که دانش یا باورهای پیشین آن‌ها را تأیید می‌کند و زمانی که تأیید فرضیه‌های قبلی برای افراد پاداش‌دهنده تلقی شود، رفتارهایی را اتخاذ می‌کنند که به نتایج مشابه منجر شود. (دونگ و همکاران، ۲۰۱۹).

هوش اجتماعی و قضاوت حرفه ای حسابرس

رابطه بین هوش اجتماعی و هوش هیجانی، پایه ای برای درک تأثیر آن ها بر قضاوت حرفه ای است. هوش هیجانی به عنوان «زیرمجموعه ای از هوش اجتماعی تعریف می شود که شامل توانایی پایش احساسات اجتماعی مرتبط با توانایی های دیگران، مرتب سازی همه چیز و استفاده از این اطلاعات برای هدایت افکار و اعمال است» (مرسیاف، ۲۰۱۹)[1]. این مفهوم سازی نشان می دهد که هوش هیجانی بخش خاصی از چارچوب گسترده تر هوش اجتماعی است و به ویژه بر ظرفیت ، درک و مدیریت احساسات در زمینه های اجتماعی تمرکز دارد. در زمینه های حسابرسی، این توانایی ها به ویژه اهمیت پیدا می کنند، زیرا حسابرسان باید تعاملات پیچیده بین فردی با مشتریان، همکاران و سایر ذینفعان را مدیریت کنند و تصمیمات درست اتخاذ کنند. تحقیقات تجربی نشان می دهد که هوش هیجانی تأثیر مثبت قابل توجهی بر قضاوت حرفه ای حسابرسان در ابعاد مختلف دارد. هر پنج مؤلفه هوش هیجانی به بهبود کیفیت قضاوت کمک می کنند، به طوری که شایستگی آگاهی درون فردی و تمرکز بر خلاقیت خلقی قوی ترین اثرات را نشان می دهد و پس از آن توانایی روابط بین فردی، توانایی مدیریت استرس و پتانسیل سازگاری محیطی قرار دارند (فان و همکاران، ۲۰۲۱)[2]. مزایای عملی هوش هیجانی به ویژه در محیط های چالش برانگیز حسابرسی آشکار می شود. هوش هیجانی به حسابرسان کمک می کند تا احساسات و افکار خود را به طور مؤثر مدیریت کنند و از کاهش کیفیت قضاوت توسط استرس کاری جلوگیری می کند. وقتی با معضلات، حجم کاری سنگین، فشار بودجه زمانی و وظایف پیچیده مواجه می شوند، حسابرسان با هوش هیجانی قوی تمرکز و توانایی تحلیلی خود را حفظ می کنند و به آن ها امکان می دهد با وجود شرایط دشوار، به طور مؤثر با همکاران و مراجعان کار کنند(دوی و همکاران، ۲۰۲۱)[3]. گروه های حسابرسی با هوش هیجانی بالاتر، مهارت های تعامل بهبود یافته، تبادل دانش بهتر و توانایی بهتر در مقابله با تغییرات محیطی را نشان می دهند. حسابرسان فردی با هوش هیجانی بالا به اعضای تیم کمک می کنند تا مشکلات را از دیدگاه های مختلف درک کنند، خودآگاهی را بهبود بخشند و مهارت های بهتری توسعه دهند که منجر به قضاوت های حسابرسی معقول تر می شود.(ژائو و همکاران، ۲۰۲۲)[4]. پایه نظری

1 Marsyaf
2 Phan et al.
3 Dewi et al.
4 Zhao et al.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

که از تأثیر هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس حمایت می کند، بر نظریه نگرش و رفتار متمرکز است. این نظریه بر اهمیت هوش هیجانی به عنوان عاملی از خودآگاهی و خودتنظیمی تأکید می کند که بر کیفیت حسابرسی در تصمیم گیری و انجام وظایف حسابرس تأثیر می گذارد. این نظریه توضیح می دهد که چگونه هوش هیجانی نه تنها بر فرآیندهای شناختی تأثیر می گذارد بلکه انگیزه، شایستگی فکری، بلوغ و شکل گیری فردی با شخصیتی که صداقت دارد را نیز در بر می گیرد (هاردیانتی و همکاران، ۲۰۲۲)[1].

هوش اجتماعی، سوگیری هاله ای و قضاوت حرفه ای حسابرس

هوش اجتماعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی توانمندی‌های شناختی اجتماعی انسان، نقشی اساسی در نحوه پردازش اطلاعات، تحلیل رفتار دیگران و مدیریت تعاملات حرفه‌ای دارد و می‌تواند شدت سوگیری‌های شناختی را در فرآیند قضاوت کاهش دهد. در محیط حسابرسی، که بخش قابل‌توجهی از تصمیم‌گیری‌ها مبتنی بر تعاملات انسانی، برداشت‌های اولیه و ارزیابی نشانه‌های رفتاری است، سوگیری هاله‌ای یکی از مهم‌ترین تهدیدها برای قضاوت حرفه‌ای محسوب می‌شود. چنین خطایی می‌تواند موجب کاهش تردید حرفه‌ای، ارزیابی خوش‌بینانه ریسک‌ها، پذیرش شواهد ناکافی و در نهایت کاهش کیفیت حسابرسی شود. در این میان، هوش اجتماعی به‌عنوان یک توانمندی چندبعدی، از طریق سازوکارهای شناختی و رفتاری مختلف، اثر سوگیری هاله‌ای را تعدیل کرده و از انحراف قضاوت جلوگیری می‌کند. یکی از مهم‌ترین سازوکارهای اثرگذاری هوش اجتماعی، توانایی پردازش عمیق‌تر و دقیق‌تر اطلاعات اجتماعی است. افراد دارای هوش اجتماعی بالا قادرند نشانه‌های رفتاری، انگیزه‌ها و الگوهای تعاملات انسانی را با دقت بیشتری تحلیل کنند و میان نشانه‌های واقعی و ظاهری تمایز قائل شوند. این توانایی باعث می‌شود حسابرس در مواجهه با برداشت‌های اولیه، دچار تعمیم‌دهی نادرست نشود و یک ویژگی مثبت یا منفی را به کل ارزیابی خود تسری ندهد. چنین حسابرسی به‌جای اتکا به برداشت‌های سطحی، اطلاعات را به‌صورت تحلیلی و چندبعدی پردازش می‌کند و همین امر احتمال بروز قضاوت‌های نادرست را کاهش می‌دهد. این سازوکار ریشه در نظریه پردازش اطلاعات اجتماعی دارد که بیان می‌کند افراد با هوش اجتماعی بالا، اطلاعات اجتماعی را نه‌تنها سریع‌تر، بلکه دقیق‌تر و با حساسیت بیشتری نسبت به زمینه‌های رفتاری پردازش می‌کنند. حسابرسانی که از سطح بالاتری از هوش اجتماعی برخوردارند، کمتر تحت تأثیر روابط بین‌فردی مثبت یا خوش‌نامی مدیریت قرار می‌گیرند و در مواجهه با نشانه‌های اولیه، به‌جای پذیرش سریع، به دنبال شواهد تکمیلی و ارزیابی مستقل می‌روند. این افزایش تردید حرفه‌ای، به‌عنوان یک سپر شناختی عمل کرده و مانع از آن می‌شود که حسابرس صرفاً به دلیل یک برداشت مثبت اولیه، ریسک‌ها را کمتر از واقع برآورد کند یا شواهد ناکافی را معتبر تلقی نماید.

هوش اجتماعی، سوگیری مشابهت و قضاوت حرفه ای حسابرس

قضاوت حرفه‌ای حسابرس حاصل تعامل عوامل شناختی، فردی و اجتماعی است و در بسیاری از موارد تحت تأثیر فرآیندهای ناخودآگاه ذهنی قرار می‌گیرد. سوگیری مشابهت به‌عنوان یکی از سوگیری‌های اجتماعی-شناختی، زمانی شکل می‌گیرد که حسابرس به دلیل شباهت‌های

1 Hardianti et al.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

ادراک‌شده با مدیران یا کارکنان واحد مورد رسیدگی، نگرش مثبت‌تری نسبت به آنان پیدا کرده و در نتیجه شواهد حسابرسی را با تساهل بیشتری تفسیر کند. این وضعیت می‌تواند سطح تردید حرفه‌ای را کاهش داده و احتمال صدور قضاوت‌های جانبدارانه را افزایش دهد. با این حال، شدت تأثیر این سوگیری در میان حسابرسان یکسان نیست و ویژگی‌های فردی می‌توانند در این رابطه نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کنند. یکی از مهم‌ترین این ویژگی‌ها، هوش اجتماعی است. هوش اجتماعی به توانایی درک نشانه‌های اجتماعی، تحلیل رفتار دیگران، پیش‌بینی پیامدهای تعاملات اجتماعی و تنظیم رفتار متناسب با شرایط اشاره دارد. افراد دارای هوش اجتماعی بالا قادرند روابط اجتماعی را به‌صورت آگاهانه مدیریت کنند و میان روابط حرفه‌ای و قضاوت تخصصی تمایز قائل شوند. از این منظر، هوش اجتماعی می‌تواند به‌عنوان یک سازوکار کنترلی در برابر اثرات سوگیری مشابهت عمل کند. از دیدگاه نظریه پردازش دوگانه، تصمیم‌گیری انسان از تعامل دو نظام شناختی تشکیل می‌شود: نظام اول که سریع، شهودی و مبتنی بر میان‌بر های ذهنی است و نظام دوم که تحلیلی، کند و مبتنی بر استدلال منطقی عمل می‌کند. سوگیری مشابهت عمدتاً در چارچوب نظام اول شکل می‌گیرد، زیرا احساس شباهت موجب ایجاد اعتماد و کاهش ارزیابی انتقادی می‌شود. در مقابل، هوش اجتماعی با افزایش آگاهی فرد نسبت به پویایی‌های روابط اجتماعی، زمینه فعال شدن نظام تحلیلی را فراهم می‌آورد و موجب می‌شود حسابرس به‌طور آگاهانه احتمال تأثیر روابط شخصی بر قضاوت حرفه‌ای خود را ارزیابی کند. در محیط حسابرسی که تعامل مستمر با صاحبکار اجتناب‌ناپذیر است، حسابرسان دارای هوش اجتماعی بالا می‌توانند ضمن حفظ ارتباط مؤثر، مرزهای حرفه‌ای را رعایت کرده و از همسان‌سازی بیش از حد با صاحبکار جلوگیری نمایند. این ویژگی باعث می‌شود شباهت‌های فردی به جای ایجاد جانبداری، صرفاً به بهبود ارتباط کاری منجر شود.

پیشینه پژوهش

عبدالخالق(۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی تاثیر سوگیری شناختی بر قضاوت حرفه ای حسابرس پرداخت. محقق بر اساس ادبیات اخیر در زمینه‌های حسابداری، حسابرسی و روانشناسی، چهار سوگیری متمایز را که بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابرسان خارجی تأثیر می‌گذارند، تشریح می‌کند. یافته اصلی مطالعه نشان داد که سوگیری‌های شناختی مانند سوگیری خودخدمت گرائی، ناهماهنگی شناختی، نتیجه‌گیری شتابزده و خطای هزینه از دست رفته می‌تواند بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس تأثیر منفی بگذارد. همچنین این مطالعه نشان داد که درک تأثیر سوگیری‌های شناختی بر استقلال حسابرس و قضاوت حرفه‌ای برای افزایش قضاوت حرفه‌ای حسابرس و در نتیجه بهبود کیفیت حسابرسی بسیار مهم است.

هاسیبویان و همکاران(۲۰۲۲) در تحقیق خود، تاثیر چارچوب ذهنی، اثر هاله ای و تجربه حسابرس را بر قضاوت حسابداران رسمی اندونزی را مورد آزمون قرار دادند. نتایج پژوهش آنها بیانگر آن است که چارچوب ذهنی و اثر هاله ای تاثیر منفی و ناچیزی بر قضاوت حسابرس دارند. در حالیکه تجربه حسابرس تأثیر مثبت و ناچیزی بر قضاوت حسابرسی دارد.

مارادونا(۲۰۲۰) در پژوهش خود، سوگیری های اکتشافی و شناختی در قضاوت های حسابرسان را به صورت کبفب مورد کاوش قرار داد. داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختار یافته با ۱۵ حسابرس، چه به عنوان شریک، مدیر، حسابرس ارشد یا حسابرس جوان در یک شرکت حسابداری دولتی، جمع‌آوری شدند. نتایج پژوهش نشان داد که

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

سوگیری‌های تائید و لنگراندازی از جمله سوگیری هایی است که ممکن است حسابرسان آنها را شناسائی کنند.

جهانشاد و همکاران(۲۰۲۰) در تحقیق خود، تأثیر مسئولیت اجتماعی و هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس با نقش میانجی یک ذهنیت فلسفی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاکی از آن است که مسئولیت اجتماعی بر قضاوت حرفه ای تأثیر مثبت و معناداری دارد و ذهنیت فلسفی نقش واسطه ای معنادار و مثبتی در تأثیر مسئولیت اجتماعی بر قضاوت حرفه ای دارد. همچنین هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای تأثیر مثبت و معناداری دارد و ذهنیت فلسفی نقش میانجی معنادار و مثبتی در تأثیرگذاری هوش اجتماعی بر قضاوت های حرفه ای ایفا می کند.

زینالی و همکاران(۱۴۰۴) در پژوهشی به بررسی مدلسازی رابطه بی‌قاعدگی‌ها در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در در بورس اوراق بهادار تهران با تاکید بر ابعاد سوگیری شناختی پرداختند و در تحقیق خود، از یک رویکرد داده بنیاد و اطلاعات آماری گردآوری شده از خبرگان حوزه مالی و اقتصادی در سال ۱۴۰۲ استفاده نمودند. نتایج بدست آمده از این مطالعه بیانگر این بود که معیارهای توانایی شناختی و قدرت تصمیم گیری خبرگان سبدگردانان تاثیر مثبت و معنی داری بر بازدهی سرمایه گذاری داشته است. اما معیارهای وارد شده برای سوگیری رفتاری از قبیل سوگیری نماگری و دیرپذیری منجر به اثرگذاری منفی بر بازدهی سرمایه گذاری شده است.

روش شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده ها، از نوع تحقیقات توصیفی پیمایشی است. و از آن جهت که به دنبال بررسي تأثیر متغیرها بر یکدیگر هستیم از نوع رگرسیون مي باشد. داده های مورد نیاز از طریق ابزار پرسشنامه جمع آوری می گردد. بر اساس نحوه گردآوری داده ها، این تحقیق از نوع پیمایشی محسوب می گردد.

با توجه به مبانی نظری پژوهش، فرضیه های پژوهش به شرح ذیل می باشد:

۱- سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر دارد.
۲- سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر دارد.
۳- هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر دارد.
٤- هوش اجتماعی تاثیر سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس را تعدیل می کند.
٥- هوش اجتماعی تاثیر سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس را تعدیل می کند.

متغیرهای پژوهش و ابزار اندازه گیری آنها

متغیرهای مستقل در این پژوهش، سوگیری هاله ای و سوگیری مشابهت، متفیر وابسته، قضاوت حرفه ای حسابرس و متغیر تعدیل گر، هوش اجتماعی می باشد. بخش نخست پرسشنامه شامل ۸ پرسش مربوط به اطلاعات جمعیت شناختی بود که از پاسخ دهندگان جمع آوری گردید. بخش دوم شامل سوالات تخصصی می باشد که دارای ٥ بخش، سوالات مربوط به سوگیری هاله ای، سوگیری مشابهت، قضاوت حرفه ای و هوش اجتماعی بوده که در ادامه توضیح داده می شود. دو پرسش‌نامه به فاصله یک ماه برای اشخاص دارای خصوصیت های موردنیاز فرستاده

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

می‌شود. تفاوت بین پرسش‌نامه اول و دوم تنها در سناریو سوگیری هاله ای و مشابهت بوده و تمام اطلاعات هر دو پرسش‌نامه کاملاً یکسان است.

نحوه کمی سازی متغیر سوگیری هاله ای: دو پرسش‌نامه به فاصله یک ماه برای اشخاص دارای خصوصیتهای موردنیاز فرستاده می‌شود. تفاوت بین پرسش‌نامه اول و دوم تنها در اطلاعاتی است که منجربه سوگیری هاله ای و مشابهت می شود. بنابراین هر چقدر تفاوت در ارزیابی آزمودنی ها در دو مرحله بیشتر باشد، نشان دهنده تاثیر پذیری بیشتر از سوگیری هاله ای و مشابهت می باشد.

متغیر مستقل: سوگیری هاله ای به تمایلی که در سوگیری رفتارها یا خصوصیات بارز یک فرد یا یک موضوع به صورت مثبت یا حتی منفی بر قضاوت فرد تصمیم گیرنده در خصوص سایر رفتارهای آن فرد یا موضوع سوگیری می گذارد(محمدزاده مقدم و دیگران، ۱۴۰۱).

متغیر مستقل: سوگیری مشابهت برای ساده سازی و تسریع در تصمیم های مرتبط با موضو عات مشابه افراد تمایل دارند راه حل هایی مشابهی را انتخاب کنند که درگذشته برای رخدادهای مشابه استفاده کرده اند(محمدزاده مقدم و دیگران، ۱۴۰۱).

متغیر وابسته: قضاوت حرفه ای در رشته ی حسابداری به معنای کاربرد دانش و تجربه در چارچوب استانداردهای حسابداری و آیین رفتار حرفه ای برای تصمیم گیری درباره انتخاب يك گزینه از میان گزینه های مختلف است(انجمن حسابداری رسمی کانادا، ۱۹۹۵)

متغیر تعدیل گر: هوش اجتماعی موضوعی است که سعی در توصیف و تفسیر جایگاه عواطف و احساسات در توانایی های انسان دارد. به عبارت دیگر، هوش اجتماعی توانایی شناسایی، درک و به کارگیری اطلاعات اجتماعی در مورد دیگران برای رهبری برتر یا عملکرد متعالی و کارآمد است (بویاتزیس وراتی، ۲۰۰۹). در سال ۱۹۸۳، فورد و تیساک (۱۹۸۳) هوش اجتماعی را بر اساس پیامدهای رفتاری تعریف کردند. آنها هوش اجتماعی را توانایی فرد برای دستیابی به اهداف مرتبط در موقعیت های اجتماعی خاص تعریف کردند. سیلورا و همکاران (۲۰۰۱) بر این باورند که هوش اجتماعی دارای سه مؤلفه زیر است.

پردازش اطلاعات اجتماعی : توانایی درک و پیش بینی رفتارها و احساسات دیگران است.

مهارت‌های اجتماعی : شامل جنبه‌های رفتاری ایجاد هوش اجتماعی با سنجش توانایی ورود به موقعیت‌های اجتماعی جدید و همچنین سازگاری اجتماعی است. آگاهی اجتماعی : جریان های پیش بینی نشده ناشی از رویدادها در موقعیت های اجتماعی را اندازه گیری می کند (علامه و همکاران، ۲۰۱۵).

جامعه آماري، روش نمونه‌گيري و حجم نمونه

جامعه آماری انتخاب شده، حسابرسان شاغل در سازمان حسابرسی و موسسات عضو جامعه حسابداران رسمی ایران می باشند. حجم نمونه از روی جدول تعیین حجم نمونه گرجسي ومورگان مشخص خواهد گردید و ضمناً با توجه به احتمال عدم برگشت برخي ازپرسشنامه ها با توجه به امکانات و اقتضائات تحقیق، درصدی به تجویز فرمول گرجسي ومورگان اضافه خواهد شد.

آزمون فرضیه های پژوهش با به‌کارگیری معادلات ساختاری در نرم‌افزار Smart Pls انجام می‌شود. مدل‌سازی معادله ساختاری در حقیقت یک روش تحلیل چند متغیری بسیار دقیق است که امکان هم زمان مورد آزمون قراردادن معادلات را فراهم می‌کند. Smart Pls مدل‌سازی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

معادله ساختاری را به روش ترسیمی انجام می‌دهد به صورتی که می‌توان با سرعت بالا مدل معادله را تعریف کرد و محاسبات دقیق را بر روی آن انجام داد. معیار تأیید و رد فرضیه‌های یاد شده میزان سطح معناداری ضرایب مسیر مدل‌سازی شده است. بدین‌گونه که در اگر سطح معناداری کمتر از ۱۰٪ باشد با ضریب اطمینان ۹۰٪ فرضیه پژوهش تأیید می‌گردد.

روش اجرا به این شرح بوده است که دو پرسش‌نامه به فاصله یک ماه برای اشخاص دارای خصوصیت‌های موردنیاز فرستاده می‌شود. تفاوت بین پرسش‌نامه اول و دوم تنها در سناریو سوگیری هاله ای و سناریو سوگیری مشابهت بوده و تمام اطلاعات هر دو پرسش‌نامه کاملاً یکسان است.

نحوه کمی سازی متغیر سوگیری هاله ای و مشابهت یابی دو پرسش‌نامه به فاصله یک ماه برای اشخاص دارای خصوصیت‌های موردنیاز فرستاده می‌شود. تفاوت بین پرسش‌نامه اول و دوم تنها در اطلاعاتی است که منجربه سوگیری هاله ای ومشابهت یابی می شود. بنابراین هر جقدر تفاوت در ارزیابی آزمودنی ها در دو مرحله بیشتر باشد، نشان دهنده تاثیر پذیری بیشتر از سوگیری هاله ای و سوگیری مشابهت یابی می باشد.

یافته های پژوهش

اطلاعات جمعیت‌شناختی

جدول (۲) اطلاعات مربوط به مشارکت‌کنندگان آزمون را به نمایش گذاشته است. همان گونه که در این جدول مشاهده می‌شود تعداد اشخاصی که در این پژوهش شرکت داشتند به ۱۳۹ حسابرس می‌رسد.

جدول ۲ : اطلاعات جمعیت‌شناختی

ردیف	متغیر	طبقه	فراوانی	درصد
۱	جنسیت	مرد	۱۲۰	۸۶/۳۳
		زن	۱۹	۱۳/۶۷
۲	مدرک تحصیلی	کارشناسی	۲۹	۲۱/۹
		کارشناسی ارشد	۹۹	۷۱/۲
		دکتری	۱۰	۷/۲
		بدون پاسخ	۱	۰/۷
۳	تجربه	کمتر از ۵ سال	۲۴	۱۷/۲۷
		بین ۵ تا ۱۰ سال	۲۸	۲۰/۱۴
		بین ۱۰ تا ۱۵ سال	۱۹	۱۳/۶۷
		بین ۱۵ تا ۲۰ سال	۲۰	۱۴/۳۹
		بین ۲۱ تا ۲۵ سال	۱۷	۱۲/۲۳
		بالای ۲۵ سال	۳۱	۲۲/۳۰

منابع : یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

آمار توصیفی

آماره توصیفی متغیر های پژوهش به شرح زیر است.

جدول ۳: آمار توصیفی

متغیر	تعداد	میانگین	بیشترین	کمترین	انحراف معیار
عزت نفس	۱۳۹	-۰/۱٤	۱۰	-۱۰	۷/۱۱۶
هوش اجتماعی	۱۳۹	۶۳/۰۰	۱۰۵	۲۳	۱۹/۹۲
قضاوت حرفه ای	۱۳۹	۹/۹۰	۱۵	۳	۳/۷۲
سو گیری مشابهت	۱۳۹	۱۵۳/۷	۳۹۵	۰	۱۳۸/۹۱
سوگیری هاله‌ای	۱۳۹	۱٤/۲۰	۴۸	۰	۱۰/۰۶

منابع : یافته های پژوهش

به منظور شناخت بهتر جامعه مورد پژوهش و آشنائی بیشتر با متغیرهای پژوهش، قبل از تجزیه و تحلیل داده های آماری، لازم است داده ها توصیف شوند. اصلی ترین شاخص مرکزی میانگین است. میانگین نشان دهنده متوسط کل داده های هر متغیر در بین نمونه های قابل مشاهده است. در این پژوهش میانگین عزت نفس برای پاسخ دهندگان ۰,۱٤- است که معرف مرکز ثقل داده های توزیع می باشد و معیار گرایش به مرکز می نامند. بیشینه و کمینه به ترتیب نشان دهنده ی بالاترین و پائین ترین ارزش در بین کل داده های هر متغیر در نمونه ی مورد مطالعه می باشد. طبق جدول بالا، بیشینه هوش اجتماعی، ۱۰۵و کمینه آن ۲۳ است. تفاوت بین بیشینه و کمینه، دامنه تغییرات داده های بازده حقوق صاحبان سهام را نشان می دهد. انحراف معیار نشان دهنده پراکندگی داده های هر متغیر در اطراف میانگین است. در پژوهش حاضر، انحراف معیار سوگیری مشابهت و هاله ای به ترتیب ۱۳۸,۹۱ و ۱۰,۰٦ بوده است که نشان دهنده متوسط فاصله داده ها از نقطه میانگین می باشد.

آزمون توزیع نرمال

فرضیه‌های اول و دوم پژوهش درصدد بررسی تفاوت پاسخ‌های یک گروه در زمان‌های متفاوت است، لذا با توجه به وجود یا عدم وجود شرایط پارامتری باید از آزمون تی-زوجی یا ویلکاکسون استفاده نمود. ازاین‌رو ابتدا با استفاده از آزمون کالموگروف-اسمیرنوف اقدام به بررسی وضعیت توزیع داده‌های شده است.

آزمون پایائی

نتایج آزمون آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش به شرح جدول زیر است.

جدول ۴: نتایج آزمون آلفای کرونباخ

ردیف	متغیر	آماره آزمون
۱	قضاوت حرفه ای حسابرس	۰,۹٦۳
۲	هوش اجتماعی	۰,۹۸۲

منابع : یافته های پژوهش

همان‌طور که در جدول نیز نمایان شده است، آماره آزمون تمامی متغیرها بیشتر ۰/۷ است

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

بنابراین در محدوده مناسبی از لحاظ پایایی قرار دارند.

همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، آزمودنی‌ها علاوه بر تکمیل پرسش‌نامه‌های یاد شده موظف به پاسخ در راستای کمی‌سازی متغیرهایی تک گویه‌ای و تک سؤالی هستند. در واقع متغیرهای زمینه‌ای و متغیرهای وابسته(قضاوت) پژوهش متغیر تک-سؤالی هستند. از مزیت اصلی متغیر تک-سؤالی عدم خستگی اشخاص مورد آزمون در فرایند پاسخگویی است که منجر به درک بالاتر وی در انجام این امر، خواهد شد. ازآنجاکه برای بررسی پایایی یک متغیر نیاز به حداقل سه سؤال وجود دارد، لذا برای متغیرهای تک-سؤالی امکان اندازه‌گیری پایایی فراهم نمی‌باشد.

آزمون روایی

جهت بررسی اعتبار متغیرهای پژوهش از دو آزمون AVE و HTMT برای بررسی روایی همگرا و روایی واگرا استفاده شده است که در ادامه به بیان نتایج این آزمون‌ها پرداخته خواهد شد.

آزمون روایی همگرا AVE

معیار AVE نشان‌دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. به بیان ساده‌تر AVE میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد که هر چه این همبستگی بیشتر باشد، برازش نیز بیشتر است. طبق این آزمون اگر مقادیر خروجی AVE بیشتر از ۰/۵ باشد نشان از سطح قابل‌قبولی از روایی همگرا می‌باشد. همان‌طور که در جدول زیر نیز مشهود است نتایج آزمون AVE برای متغیرهای پژوهش بیشتر از ۰/۵ است که نشان از وجود سطح قابل‌قبولی از روایی می‌دهد. لازم به ذکر است بقیه متغیرهای پژوهش تک سؤالی بوده؛ بنابراین امکان انجام آزمون‌های روایی و پایایی را نداشته‌اند.

جدول ۵: نتایج آزمون روایی همگرا AVE

متغیر	تعداد گویه	AVE
قضاوت حرفه ای حسابرس	۳	۰/۹۳۱
هوش اجتماعی	۲۱	۰/۷۳۱

منابع : یافته های پژوهش

مطابق با مطالب بیان شده آزمودنی‌ها علاوه بر تکمیل پرسش‌نامه‌های یاد شده موظف به پاسخ در راستای کمی‌سازی متغیرهایی تک گویه‌ای و تک سؤالی هستند. در واقع متغیرهای زمینه‌ای و متغیرهای وابسته(قضاوت) پژوهش متغیر تک-سؤالی هستند. ازآنجاکه متغیرهای تک گویه‌ای شرایط لازم برای آزمون‌های روایی ندارند، آزمون AVE برای متغیرهای مدنظر اجرا نشده‌اند.

آزمون روایی واگرا HTMT

Henseler and et al(2015) شاخص جدیدی به نام Heterotrait-Monotrait Ratio یا HTMT برای ارزیابی روایی واگرا ارائه کرده‌اند. بر اساس این آزمون اگر نتایج برآورد شده بیشتر از ۰/۹۰ باشد نشان از عدم روایی واگرا بین دو متغیر مذکور خواهد بود. بااین‌حال همان‌طور که در جدول زیر نمایان شده است نتیجه هیچ یک از متغیرهای ذهن‌آگاهی و تردید حرفه‌ای نسبت به متغیر دیگری بیشتر از ۰/۹۰ نمی‌باشد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

جدول ٦: نتایج آزمون روایی واگرا HTMT

	قضاوت حرفه ای حسابرس	هوش اجتماعی
قضاوت حرفه ای حسابرس	-	-
هوش اجتماعی	۰/۶۷۸	-

آمار استنباطی

برازش مدل اندازه گیری

برازش مدل اندازه گیری از طریق پایایی ترکیبی، میانگین واریانس استخراج شده و روایی تشخیصی بررسی گردیده است.

میانگین واریانس استخراجی متغیرهای تحقیق

مقادیر میانگین واریانس استخراج شده متغیرهای پژوهش در جدول زیر آورده شده است. همانطور که مشاهده می شود مقادیر میانگین واریانس استخراج شده مربوط به همه متغیرهای اصلی تحقیق بالاتر از ۰/۵ می باشد.

جدول ۷: واریانس استخراج شده متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین واریانس استخراجی (AVE>0.5)
سوگیری هاله ای	۱
سوگیری مشابهت	۱
قضاوت حسابرس	۰/۹۳۱
هوش اجتماعی	۰/۷۳۱

منابع : یافته های پژوهش

پایایی

به منظور بررسی پایایی از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شده که نتایج مربوطه در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۸: بررسی آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ	ضریب پایایی ترکیبی
سوگیری هاله ای	۱	۱
سوگیری مشابهت یابی	۱	۱
قضاوت حسابرس	۰/۹۶۳	۰/۹۷۶
هوش اجتماعی	۰/۹۸۲۰/۹۸۴	

منابع : یافته های پژوهش

با توجه به نتایج بدست آمده عدد آلفای کرونباخ برای همه متغیرهای تحقیق بالای ۰/۷ و مناسب است. همچنین مقادیر پایایی ترکیبی متغیرهای اصلی پژوهش بزرگتر از ۰/۷ هستند. بنابراین با توجه به اعداد به دست آمده پایای قابل قبول وجود دارد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

برازش مدل ساختاری

در پژوهش حاضر به مظنور بررسی برازش مدل ساختاری از شاخص های R^2 و Q^2 استفاده گردیده است.

جدول زیر میزان R^2 متغیرهای تحقیق را نشان می دهد.

جدول ۹: مقدار R^2

متغیرها	R^2
سوگیری هاله ای	۰/۴۳۵
سوگیری مشابهت یابی	۰/۴۸۲
قضاوت حرفه ای	۰/۵۰۱

منابع : یافته های پژوهش

همانطور که نتایج نشان می دهد مقدار R^2 بدست آمده در سطح قوی قرار دارد.

جدول۱۰: میزان Q^2 متغیرهای وابسته تحقیق

معیار استون گیسر	وضعیت
۰/۵۱۹	تناسب پیش بین قوی

منابع : یافته های پژوهش

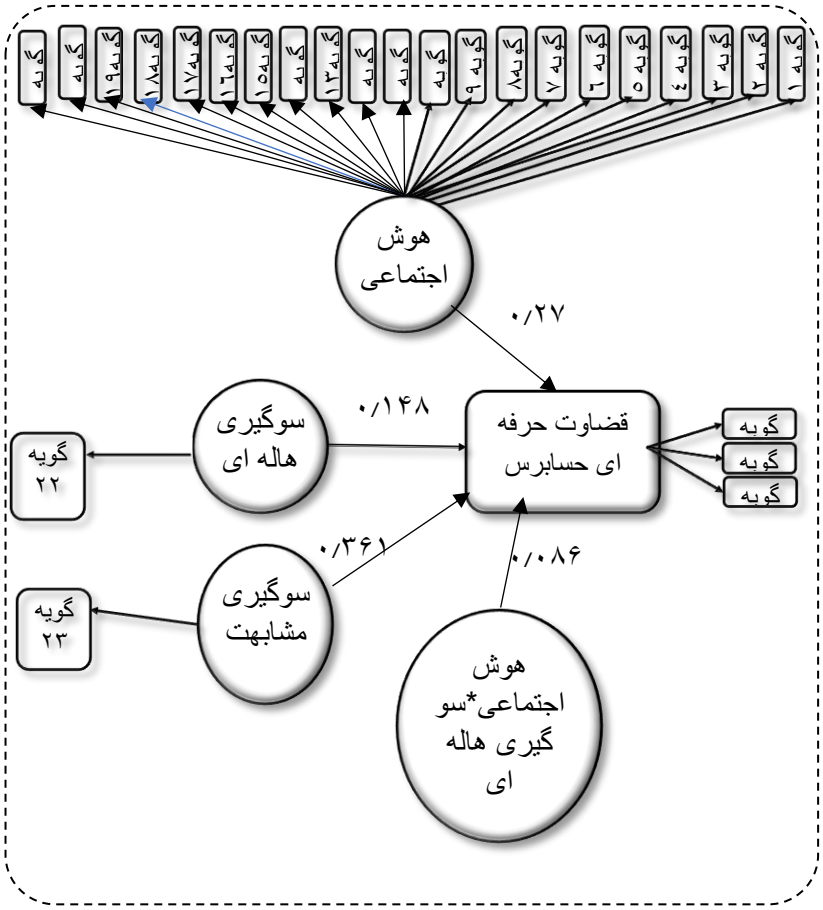
شاخصQ^2 قدرت پیش بینی مدل را مشخص می سازد و در صورتی که مقدار آن در مورد یک سازه مقادیر ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را کسب نماید به ترتیب نشان از قدرت پیش بینی ضعیف، متوسط و قوی مدل در مورد سازه درون زا را دارد. بر اساس نتایج جدول؛ متغیر وابسته از لحاظ شاخص Q^2 سطح نسبتا قوی را دارند.

آزمون فرضیه های تحقیق

به منظور آزمون فرضیه های تحقیق از برازش مدل معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی(PLS) استفاده شده است. در این مدل، روابط بین متغیرهای تحقیق به طور همزمان سنجیده شده و میزان سهم هریک از متغیرهای مشاهده شده در تبیین مفاهیم مکنون تحقیق تعیین می گردد.

نتایج آزمون فرضیه های پژوهش به طور خلاصه در شکل ذیل آورده شده است :

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

*: معناداری در سطح ۱۰٪
** معناداری در سطح ۵٪
***: معناداری در سطح ۱٪

نتایج معادلات ساختاری فرضیه های پژوهش

منابع : یافته های پژوهش

فرضیه اول تحقیق

H_0: سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر ندارد.

H_1: سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر دارد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

جدول ذیل مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد روابط بین متغیرهای تحقیق را نشان می دهد.

جدول ۱۱: مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد

متغیر مستقل ← متغیر وابسته	ضریب تاثیر	آماره آزمون t	سطح معناداری	نتیجه
سوگیری هاله ای ← قضاوت حرفه ای	-۰/۱۴۸	۲/۴۷۹	۰/۰۱۴	تایید

منابع : یافته های پژوهش

آماره آزمون معناداری بدست آمده برای اندازه تاثیر سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس بزرگتر از مقدار بحرانی این توزیع در جدول تی-استودنت (۱/۹۶) است، در نتیجه به طور معناداری تاثیرگذاری سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس تایید می شود. ضریب تاثیر استاندارد سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس برابر با ۰/۱۴۸ - و عددی منفی است و بنابراین افزایش سطح سوگیری هاله ای شاهد تضعیف قضاوت حرفه ای حسابرس هستیم. از این رو فرضیه اول تحقیق در سطح خطای نوع اول ۰/۰۵ مورد تایید قرار می گیرد.

فرضیه دوم تحقیق

H_0: سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر ندارد.

H_1: سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر دارد.

جدول زیر مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد روابط بین متغیرهای تحقیق را نشان می دهد.

جدول ۱۲: مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد

متغیر مستقل ← متغیر وابسته	ضریب تاثیر	آماره آزمون t	سطح معناداری	نتیجه
سوگیری مشابهت ← قضاوت حرفه ای	۰/۳۶۱	۴/۵۷۴	۰/۰۰۰	تایید

منابع : یافته های پژوهش

آماره آزمون معناداری بدست آمده برای اندازه تاثیر سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس بزرگتر از مقدار بحرانی این توزیع در جدول تی-استودنت (۱/۹۶) است، در نتیجه به طور معناداری تاثیرگذاری سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس تایید می شود. ضریب تاثیر استاندارد سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس برابر با ۰/۳۶۱- و عددی منفی است و بنابراین افزایش سطح سوگیری مشابهت شاهد تضعیف قضاوت حسابرس هستیم. از این رو فرضیه دوم تحقیق در سطح خطای نوع دوم ۰/۰۵ مورد تایید قرار می گیرد.

فرضیه سوم تحقیق

H_0: هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر ندارد.

H_1: هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس تاثیر دارد.

جدول زیر مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد روابط بین متغیرهای تحقیق را نشان می دهد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

جدول ۱۳: مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد

متغیر مستقل ← متغیر وابسته	ضریب تاثیر	آماره آزمون t	سطح معناداری	نتیجه
هوش اجتماعی ← قضاوت حرفه ای حسابرس	۰/۴۳۷	۸/۱۹۹	۰/۰۰۰	تایید

منابع : یافته های پژوهش

آماره آزمون معناداری بدست آمده برای اندازه تاثیر هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس بزرگتر از مقدار بحرانی این توزیع در جدول تی-استودنت (۱/۹۶) است، در نتیجه به طور معناداری تاثیرگذاری هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس تایید می شود. ضریب تاثیر استاندارد هوش اجتماعی بر قضاوت حرفه ای حسابرس برابر با ۰/۴۳۷ و عددی مثبت است و بنابراین افزایش سطح هوش اجتماعی شاهد بهبود قضاوت حرفه ای حسابرس هستیم. از این رو فرضیه سوم تحقیق در سطح خطای نوع چهارم ۰/۰۵ مورد تایید قرار می گیرد.

فرضیه چهارم تحقیق

H_0: هوش اجتماعی شدت تاثیر سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس را کاهش نمی دهد.

H_1: هوش اجتماعی شدت تاثیر سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس را کاهش می دهد.

جدول زیر مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد روابط بین متغیرهای تحقیق را نشان می دهد.

جدول ۱۴: مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد

متغیر مستقل ← متغیر تعدیلگر ←متغیر وابسته	ضریب تاثیر	آماره آزمون t	سطح معناداری	نتیجه
سوگیری هاله ای← هوش اجتماعی ← قضاوت حرفه ای	۰/۰۴۵	۱/۱۱۹	۰/۲۶۳	تایید

منابع : یافته های پژوهش

آماره آزمون معناداری بدست آمده برای اندازه اثر تعدیلگر هوش اجتماعی شدت در تاثیرگذاری سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس کوچکتر از مقدار بحرانی این توزیع در جدول تی-استودنت (۱/۹۶) است، در نتیجه به طور معناداری هوش اجتماعی شدت تاثیر سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس را کاهش نمی دهد. از این رو فرضیه چهارم تحقیق در سطح خطای نوع اول ۰/۰۵ مورد تایید قرار نمی گیرد.

فرضیه پنجم تحقیق

H_0: هوش اجتماعی شدت تاثیر سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس را کاهش نمی دهد.

H_1: هوش اجتماعی شدت تاثیر سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس را کاهش می دهد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

جدول زیر مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد روابط بین متغیرهای تحقیق را نشان می دهد.

جدول ۱۵: مقدار آماره t، مقادیر ضریب مسیر و خطای استاندارد

متغیر مستقل ← متغیر تعدیلگر ←متغیر وابسته	ضریب تاثیر	آماره آزمون t	سطح معناداری	نتیجه
سوگیری مشابهت← هوش اجتماعی ← قضاوت حرفه ای	-۰/۰۱۷	۰/۳۹۵	۰/۶۹۳	تایید

منابع : یافته های پژوهش

آماره آزمون معناداری بدست آمده برای اندازه اثر تعدیلگر هوش اجتماعی شدت در تاثیرگذاری سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس کوچکتر از مقدار بحرانی این توزیع در جدول تی-استودنت (۱/۹۶) است، در نتیجه به طور معناداری هوش اجتماعی شدت تاثیر سوگیری مشابهت بر قضاوت حرفه ای حسابرس را کاهش نمی دهد. از این رو فرضیه پنجم تحقیق در سطح خطای نوع اول ۰/۰۵ مورد تایید قرار نمی گیرد.

یافته های پژوهش

نتایج آزمون فرضیه اول نشان داد که سوگیری هاله‌ای تأثیر منفی و معناداری بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس دارد. این یافته بیانگر آن است که شکل‌گیری برداشت کلی مثبت یا منفی نسبت به مدیریت یا واحد مورد رسیدگی می‌تواند ارزیابی بی‌طرفانه و تحلیلی شواهد را مختل کرده و کیفیت تصمیم‌گیری حرفه‌ای را کاهش دهد. به بیان دیگر، زمانی که حسابرس تحت تأثیر یک ویژگی برجسته یا ارزیابی کلی قرار می‌گیرد، احتمال آن افزایش می‌یابد که سایر اطلاعات را در پرتو همان برداشت اولیه تفسیر کند و در نتیجه، قضاوت وی از استانداردهای بی طرفی و تردید حرفه‌ای فاصله بگیرد. این نتیجه را می‌توان در چارچوب رویکرد میانبر ذهنی نمایندگی تبیین کرد. بر این اساس، افراد در قضاوت‌های خود تمایل دارند شباهت یک موقعیت با الگوهای ذهنی از پیش موجود را ملاک ارزیابی قرار دهند.

نتایج آزمون فرضیه دوم نشان داد که سوگیری مشابهت تأثیر منفی و معناداری بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس دارد. این یافته بیانگر آن است که ادراک شباهت میان حسابرس و مدیریت یا صاحبکار می‌تواند استقلال ذهنی حسابرس را تحت تأثیر قرار داده و فرآیند ارزیابی عینی و نظام‌مند شواهد حسابرسی را تضعیف کند. به بیان دیگر، هرچه میزان همانندی ادراک‌شده افزایش یابد، احتمال اتکای حسابرس به قضاوت‌های شهودی و کاهش سطح تحلیل انتقادی نیز افزایش می‌یابد و در نتیجه کیفیت قضاوت حرفه‌ای کاهش پیدا می‌کند. این نتیجه را می‌توان در چارچوب میانبر ذهنی نمایندگی تبیین کرد. بر اساس این نظریه، افراد در قضاوت‌های خود تمایل دارند شباهت یک فرد یا موقعیت با الگوهای ذهنی آشنا را مبنای ارزیابی قرار دهند. در محیط حسابرسی، مشابهت ادراک‌شده میان حسابرس و مدیریت می‌تواند موجب شود حسابرس مدیریت را به‌عنوان نمونه‌ای «نماینده» از افراد قابل اعتماد یا حرفه‌ای تلقی کند. در چنین شرایطی، قضاوت درباره احتمال وجود خطا یا تحریف، نه بر اساس ارزیابی جامع شواهد، بلکه بر مبنای میزان شباهت ادراک‌شده شکل می‌گیرد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

نتایج آزمون فرضیه سوم پژوهش نشان داد که هوش اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس دارد. این یافته بیانگر آن است که افزایش توانایی حسابرس در درک هیجانات و انگیزه‌های دیگران، مدیریت روابط بین‌فردی و کنترل پاسخ‌های اجتماعی، می‌تواند به ارتقای کیفیت قضاوت حرفه‌ای منجر شود. به بیان دیگر، حسابرسان دارای هوش اجتماعی بالا، ضمن حفظ استقلال حرفه‌ای، قادرند شواهد و اطلاعات ارائه‌شده را با دقت و بی‌طرفی بیشتری ارزیابی کرده و تصمیمات حرفه‌ای دقیق‌تری اتخاذ کنند. از منظر نظریه نگرش و رفتار، رفتار حرفه‌ای حسابرس تابع نگرش‌های درونی، ادراکات اجتماعی و توانایی کنترل واکنش‌های هیجانی است. هوش اجتماعی با تقویت مهارت‌های همدلی شناختی، خودآگاهی و تنظیم هیجانی، موجب تقویت نگرش مثبت نسبت به شک حرفه‌ای و ارزیابی انتقادی اطلاعات می‌شود. در نتیجه، نگرش حرفه‌ای حسابرس با معیارهای اخلاقی و استانداردهای حرفه‌ای همسو شده و احتمال اتخاذ قضاوت‌های مبتنی بر شواهد افزایش می‌یابد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه چهارم نشان داد که هوش اجتماعی تاثیر سوگیری هاله ای بر قضاوت حرفه ای حسابرس را تعدیل نمی کند. در نگاه نخست، این نتیجه ممکن است غیرمنتظره به نظر برسد، زیرا نظریه و مطالعات پیشین نشان می‌دهند که برخورداری از سطح بالای هوش اجتماعی می‌تواند اثرات سوگیری‌های شناختی را کاهش دهد. با این حال، بررسی دقیق‌تر در چارچوب نظریه‌های رفتارشناسی و شناختی تصمیم‌گیری، توضیحی منطقی برای این یافته ارائه می‌دهد. سوگیری هاله‌ای عمدتاً در مراحل اولیه ادراک و از طریق پردازش‌های سریع، خودکار و شهودی عمل می‌کند. بر اساس نظریه پردازش دوگانه، چنین سوگیری‌هایی چارچوب اولیه قضاوت را پیش از فعال شدن پردازش تحلیلی تعیین می‌کنند. در مقابل، هوش اجتماعی نشان‌دهنده توانایی فرد در درک نشانه‌های اجتماعی، مدیریت روابط بین‌فردی و سازگاری رفتار در تعاملات حرفه‌ای است. اگرچه این توانایی‌ها کیفیت تعاملات و ارتباطات حرفه‌ای را بهبود می‌بخشند، اما الزاماً شامل سازوکارهای شناختی مورد نیاز برای کاهش سوگیری‌های خودکار نمی‌شوند. بنابراین، حتی حسابرسان دارای هوش اجتماعی بالا نیز ممکن است در ارزیابی شواهد حسابرسی تحت تأثیر اثرات اولیه سوگیری هاله‌ای قرار گیرند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]

منابع

۱. اکبرزاده توحید، زینالی مهدی، پورکریم یعقوب، بادآورنهندی یونس. مدلسازی رابطه بی‌قاعدگی‌ها در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در در بورس اوراق بهادار تهران با تاکید بر ابعاد سوگیری شناختی. *نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی*. ۱۴۰۴; ۱۴ (۵۳) :۱۴۰-۱۱۷.

۲. عزیزی یوسف، سپهری پطرو، ایمان زاده پیمان. تأثیر توانایی‌های شناختی-رفتاری حسابرسان بر پذیرش ریسک حسابرسی. *نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی*. ۱۴۰۱; ۱۱ (۴۰) :۳۵۳-۳۳۷.

3. Allameh, SM., Abbasi Rostami, N., Safari Shad,F. (2015). Study of effect social intelligence and emotional intelligence on managers' leadership style. *Journal of social Sciences*, 9(29), 123-142.
4. A Qualitative Exploration of Heuristics and Cognitive Biases in Auditor Judgements. Agus Fredy Maradona(2020). *Jurnal Accountability.* Volume 9, Number 2, 2020, 94-112.
5. Boyatzis, R.E., Ratti , F. (2009). Emotional, social and cognitive competencies distinguishing effective Italian managers and leaders in a private company and cooperatives. *Journal of Management Development*, Vol.28, No.9, pp.821-838.
6. Ford, M. E., Tisak, M.S. (1983). A further search for social ntelligence. *Journal of Educational Psychology*, Vol. 75, No 2, 196-206.
7. Mashayekhi Fard,S. , Jahanshad,A. and Poorzamani,Z. (2020). The Impact of Social Responsibility and Social Intelligence on Auditor's Professional Judgment with the Role of Mediating a Philosophical Mindset. *International Journal of Finance & Managerial Accounting*, *5*(17), 55-65.
8. Silvera, D.H., ،Martinussen،,M., Dahl،,T. I. (2001). The Tromso Intelligence Scale،a self-report measure of social intelligence.Scandinavian Journal of Psychology, 42(4), 313-319.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-20]